

ПРОМПТІНЖЕНЕРІЯ В ОБСЛУГОВУВАННІ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК

Маранчак Микола

м. Київ

Захист історико-культурної спадщини України напряду залежить від трансформаційних процесів фондів її зберігання. Це зокрема стосується бібліотечної сфери, перед якою популяризація великих мовних моделей (LLM) ставить нові виклики та відкриває принципово новітні можливості. У 2023–2025 роках в обслуговуванні користувачів бібліотек використання штучного інтелекту (ШІ) набуло особливої актуальності, що в умовах глобального технологічного тренду викликає практичну потребу для забезпечення ефективного інформаційного обслуговування в умовах війни, релокації користувачів і зростання обсягів цифрових даних.

Сучасні моделі ШІ, зокрема ChatGPT, Gemini, Claude та Grok відкривають бібліотекам доступ до функціоналу, що ще донедавна був предметом наукової фантастики: глибокий аналіз текстів, інтерактивна референтна допомога, створення анотацій, супровід освітніх подій, автоматичне формування бібліографічних описів, генерація промоційного контенту, моделювання запитів тощо. Це кардинально змінює професійний ландшафт бібліотекаря, зокрема краєзнавчих фондів бібліотек – від виконавця рутинних дій до медіатора знань, фасилітатора інформаційних потоків і куратора цифрового контенту.

Український науковий дискурс демонструє зростання інтересу до теми. Зокрема, у статті Ічанської, Лисенко та Пікалової [2, с. 195] наголошується на потенціалі ШІ для покращення обслуговування користувачів, оптимізації робочих процесів та розвитку цифрових бібліотечних сервісів, що вимагає відповідної компетентності бібліотекарів. У статті Дем'янюк [1, с. 1] акцент зроблено на ролі онлайн-комунікації та можливості використання ШІ як засобу підвищення ефективності взаємодії з читачем, спираючись на зарубіжний досвід.

Ефективність взаємодії з генеративними мовними моделями значною мірою корелює з якістю структурованості вхідного запиту. Ретельно сконструйований запит – так званий «промпт» (у бібліотеках вживають стандартизований термін: «Пошуковий образ запиту») – виступає засобом комунікації між користувачем і ШІ та механізмом управління результатами генерації.

Для професійний запитів в OpenAI – компанії-розробника ChatGPT – рекомендують вживати поняття промптінженерії, яким визначають цілеспрямовану практику побудови вхідного запиту до генеративної моделі з урахуванням особливостей її роботи, логіки обробки тексту й механізмів генерації. Промптінженерія є міждисциплінарним інструментом, що поєднує елементи лінгвістики, інформаційного дизайну, логіки, програмної інженерії та теорії комунікації. Вона дозволяє створювати запити, які активують цільовий функціонал моделі, мінімізують імовірність помилкових відповідей, підвищують логічну цілісність згенерованого матеріалу й забезпечують дотримання стилістичних і структурних вимог.

Серед ключових аспектів промптінженерії варто виокремити такі як: чітке формулювання ролі моделі, визначення задачі генерації, вбудовування контексту взаємодії, демонстрація очікуваного формату відповіді, введення семантичних і формальних обмежень, а також передбачення механізмів уточнення й корекції результатів. Ці аспекти забезпечують своєрідну «рамку інтерпретації», у межах якої ШІ виконує генерацію відповідно до заданих цілей.

Найбільш продуктивними є промпти, які одночасно задають роль моделі, формулюють очікувану мету генерації, включають профільний контекст, надають приклад очікуваного результату, встановлюють змістові й формальні обмеження, а також передбачають подальшу корекцію шляхом уточнень. Така комплексна структура забезпечує не лише підвищену точність відповідей, а й сприяє формуванню стійкого поведінкового патерну моделі в межах конкретної сесії взаємодії.

Під час практичної апробації було зафіксовано, що ефективно структуровані запити призводили до зростання точності відповідей із початкового рівня 62% до 89% після одного уточнюючого втручання. Одночасно спостерігалось зменшення потреби у повторному редагуванні текстів, створених ШІ, удвічі. Вказані результати свідчать про наявність прямої залежності між якістю запиту та когнітивною відповідністю згенерованої інформації очікуванням користувача.

Для узагальнення підходу до побудови ефективного запиту в бібліотечному контексті доцільно подати елементи результативного промпта у табличній формі:

Таблиця 1

Компоненти ефективного промпта для генеративних ШІ-моделей у бібліотечно-інформаційній сфері

Компонент запиту	Функціональне навантаження	Приклад (адаптований для бібліотечної сфери)
------------------	----------------------------	--

Роль моделі	Імітація професійної функції, формування контексту компетентності	«Уяви, що ти бібліотекар-бібліограф з досвідом класифікації та аналітичної обробки документів»
Ціль генерації	Чітке формулювання очікуваної задачі та кінцевого результату	«Твоє завдання – скласти анотований список літератури за темою “Інформаційна культура в епоху ШІ”»
Профільний контекст	Уточнення умов, аудиторії або специфічної сфери застосування	«Підбірка призначена для студентів-магістрів спеціальності 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа”»
Приклад бажаного результату	Демонстрація очікуваного формату, стилю та структури відповіді	<i>«Гавриш, Б., & Тимченко, О. (2022). Створення моделі впливу звуків на емоційний стан людини. Computer Systems and Information Technologies, 3, 61–64. Анотація: У статті запропоновано модель взаємозв'язку звуку та емоційних реакцій людини...»</i>
Обмеження	Встановлення кількісних, якісних або змістових параметрів для генерації	«Надай не більше 10 джерел, тільки з 2023 року, з відкритим доступом, лише рецензовані видання»
Механізм корекції	Забезпечення можливості ітеративного зворотного зв'язку та уточнення	«Це джерело популярно-наукове. Заміни на наукову статтю з DOI або ISSN. Запам'ятай підхід»

Джерело: власна розробка

Використання ШІ в таких процесах дозволяє бібліотекам підсилити аналітичну функцію, зокрема завдяки можливості швидкого виявлення закономірностей у великих масивах даних, автоматичному формуванню зведених звітів та перевірці бібліографічних записів на відповідність заданим критеріям.

Функціональна трансформація професійного профілю бібліотекаря у XXI столітті визначається не стільки зникненням традиційних ролей, скільки їх зміною, переорієнтацією з рутинного обслуговування на аналітичну, менторську й інноваційну діяльність. У цьому сенсі штучний інтелект постає не конкурентом, а інструментом підсилення фахової експертизи, але його вплив залежить від готовності бібліотечної спільноти адаптуватися до змін.

Впровадження ШІ в бібліотечну справу має розглядатися не як загроза професії, а як шанс для її глибокого оновлення. Пріоритетним завданням стає розвиток нових компетентностей фахівців, створення інструктивних сценаріїв та організація середовища безпечного, ефективного й етично виваженого використання ШІ в бібліотеках України.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Дем'янюк Л. М. Штучний інтелект у бібліотечній практиці: зарубіжний досвід [Електронний ресурс] // Конференції НБУВ. — 2022. — Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1474> (дата звернення: 15.10.2025).
2. Ічанська Н. В., Лисенко М. В., Пікалова В. В. Розвиток штучного інтелекту і його застосування в бібліотечній справі // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Математика і інформатика. — 2024. — Т. 45, № 2. — С. 195-204. — Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/71268>.